

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ НЕЗАЛЕЖНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

Як головний суб'єкт у грошово-кредитній сфері, що відповідає за реалізацію поставлених перед ним завдань, центральний банк самостійний у своїх рішеннях та вільний у виборі дій. Незалежність центрального банку зумовлена тим, що, ураховуючи погляди інших суб'єктів права на ті чи інші питання, банк самостійно приймає рішення незалежно від впливу іншої сторони, виходячи з власного розуміння можливості забезпечити здійснення свого головного завдання.

Відповідно до ст. 2 та 4 Закону “Про Національний банк України”, функції та повноваження, передбачені Конституцією України та вказаним законом, Національний банк здійснює самостійно, незалежно від органів державної влади. Це є цілком логічно, оскільки за юридичною формою повноваження Національного банку спрямовані на виконання конституційної функції – забезпечення стабільності грошової одиниці України, яка здійснюється за допомогою багатьох функцій Національного банку, серед яких можна виділити банківське регулювання та нагляд, визначення системи та форми платежів, встановлення правил проведення банківських операцій, бухгалтерського обліку і звітності, захисту інформації та інші.

На жаль, офіційного тлумачення терміна “незалежність центрального банку” немає. Якщо звернутися до Великого тлумачного словника сучасної української мови, то термін “незалежність” пояснюється так: “який не залежить від кого-, чого-небудь, не підкоряється комусь, чомусь” [1, с. 601]. Інколи термін “незалежність” підмінюють терміном “самостійність”. Вважається, що термін “незалежність” підкреслює відсутність залежності, термін “самостійність” означає наявність можливості діяти без сторонньої допомоги. Історично питання незалежності центрального банку, як правило, виникали на тлі нестабільних ситуацій у сфері грошово-кредитних відносин.

Якщо аналізувати історичні аспекти, то емісійні банки, отримавши можливість випуску грошей в обіг, так чи інакше у своїй діяльності були залежними від державної влади. Держава на покриття своїх видатків, головним чином, через війни, брала великі кредити, не повертаючи їх, тим самим підриваючи не тільки економіку грошово-кредитних інститутів, але й країни в цілому. Сильна інфляція, суттєво дезорганізуючі грошовий обіг, поглиблювала економічні кризи, що призводили до грошових реформ та до перебудови банківської діяльності.

Дослідження правового режиму виникнення та розвитку центрального банку переконує, що втручання державної влади у сферу діяльності

центрального банку призводило до небажаних наслідків у грошово-кредитній сфері.

У наш час принцип незалежності центрального банку стає актуальним питанням, хоча в деяких країнах такий принцип безпосередньо закріплений законодавством. Це стосується, насамперед, Німецького Федерального банку, де уряд не втручається в грошово-кредитну політику банку. Міністерство фінансів Австрії також не втручається в діяльність центрального банку, що встановлено на законодавчому рівні. Федеральна Резервна система США виступає сьогодні як незалежне агентство всередині уряду, враховуючи те, що її рішення у сфері грошово-кредитної політики не ратифікуються ні урядом, ні президентом.

Однак, не завжди законодавством країн визначено принцип незалежності центрального банку, більше того законодавством допускається можливість державних органів певним чином втручатися в грошово-кредитну діяльність центрального банку. Так, законодавством Англії уряду надане право надавати Банку Англії вказівки, хоча на практиці упродовж останніх років уряд не використовував таке право. А у Франції уряду законодавством було надане право вирішувати питання грошово-кредитної політики, тому Банк Франції вважався найбільш залежним центральним банком у світі, з 1993 року у зв'язку з проведенням законодавчої реформи, вперше Банку Франції наданий високий ступінь незалежності.

Як показує досвід багатьох країн, незалежність центрального банку залежить не тільки від правового статусу центрального банку такої країни. Факторами незалежності центрального банку виступають і такі чинники, як процедура призначення керівництва банку; участь держави у формуванні статутного капіталу банку та розподіл отриманого прибутку; ступінь відображення в законодавстві країни завдань та мети діяльності центрального банку; ступінь втручання державних органів у грошово-кредитну політику; фінансування державних видатків центральним банком країни.

Досягнення світової науки у сфері дослідження правового статусу центрального банку завжди є цікавими та корисними, хоча наша глибока переконаність полягає в тому, що підставами для формування практично будь-якого інституту в Україні повинні виступати національні особливості, а вже в другу чергу найбільш успішний досвід зарубіжних країн.

При збереженні національних особливостей у своїй діяльності в багатьох країнах центральний банк по суті залишається державним інститутом, що регулює грошовий обіг у готівковій та безготівковій формах. Його цілі та завдання реалізуються у більшій ступені тоді, коли він підтверджує свій конституційно-правовий статус незалежного інституту.

Вважаємо, що усі органи державної влади під час взаємодії з центральним банком повинні враховувати принцип легітимності його діяльності у сфері управління грошово-кредитною системою, забезпеченого конституційним закріпленням спрямованості всієї діяльності банку на забезпечення стабільності національної валюти. Разом із тим, центральний

банк країни не може залишатися ізольованим від усіх інших суб'єктів економічної політики держави, тим більш світова практика свідчить про законодавче закріплення різних форм контролю за діяльністю центрального банку. Незалежний статус центрального банку повинен з максимальною віддачею сприяти його ефективній взаємодії з органами державної влади. Тож сьогодні виникає потреба у прийнятті нормативно-правового акту, у якому необхідно визначити загальні принципи взаємодії інститутів у сфері регулювання фінансів та який буде служити цілям удосконалення інтеграційних та демократичних процесів у державі.

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови [Текст] : 170 000 слів / уклад. і голов. ред В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : Перун, 2002. – 1440 с.

Латковська, Т.А. Проблеми правового забезпечення реалізації принципу незалежності Національного банку України [Текст] / Т.А. Латковська // Актуальні проблеми правового регулювання фінансово-кредитних відносин в умовах кризи: практика правозастосування і шляхи її вдосконалення: зб. тез доповідей за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції (4-5 червня 2010 р., м. Суми). - Суми: УАБС НБУ, 2010. - С. 126-129.